

Οι νέες τροποποιήσεις του ποινικού δικαίου των ανηλίκων με το Ν 3860/2010

ΚΩΣΤΑ ΚΟΣΜΑΤΟΥ, Λέκτορα Νομικής ΔΠΘ

Μετά από τη σημαντική μεταβολή των ποινικών και δικονομικών διατάξεων που αφορούν τον ανήλικο δράστη και τη μεταχείρισή του που επέφερε ο Ν 3189/2003¹ ο νομοθέτης προχώρησε σε μια σειρά τροποποιήσεων στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων με το Ν 3860/2010 («Βελτιώσεις της ποινικής νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες, πρόληψη και αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων», ΦΕΚ Α΄ 111)², προκειμένου να αντιμετωπίσει με συστηματικότερο τρόπο τα κενά της νομοθεσίας³. Τις βασικές ποινικές και δικονομικές διατάξεις του νομοθετήματος αυτού θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε στις γραμμές που ακολουθούν.

Ι. Τροποποιήσεις διατάξεων του ΠΚ - Διατάξεις αναφορικά με τον περιορισμό σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων/Ποινικό σωφρονισμό

Γίνεται δεκτό ότι ο περιορισμός σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων (ποινικός σωφρονισμός, άρθρο 127 ΠΚ) των ανηλίκων αποτελεί το έσχατο μέτρο⁴ μεταχείρισης και επιβάλλεται μόνο στις περιπτώσεις όπου κρίνεται αποδεδειγμένα αναγκαίος, σκόπιμος και κατάλληλος για τη συγκράτηση του ανηλίκου από την τέλεση νέων εγκλημάτων στο μέλλον. Με δεδομένο ότι η επιβολή του ποινικού σωφρονισμού σε ανήλικο δράστη είναι δυνητική θα πρέπει να κριθεί ότι στις περιπτώσεις όπου επιλέγεται δεν επαρκεί η επιβολή αναμορφωτικών μέτρων (άρθρο 122 ΠΚ) ούτε συντρέχει λόγος επιβολής θεραπευτικών μέτρων (άρθρο 123 ΠΚ). Με το Ν 3860/2010 τροποποιούνται οι τυπικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις για την επιβολή του. Ειδικότερα:

α) Αύξηση του κατωτάτου ορίου ηλικίας για την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού. Μεταξύ των τυπικών προϋποθέσεων για την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού η διάταξη του άρθρου 127 ΠΚ περιελάμβανε τη συμπλήρωση του 13ου έτους ηλικίας του ανηλίκου. Ως απολύτως θετική κρίνεται η παρέμ-

βαση του 3860/2010 (άρθρο 2 παρ. 1) στη διάταξη του άρθρου 126 ΠΚ αναφορικά με το ότι απαιτείται ως τυπική προϋπόθεση για την επιβολή ποινικού σωφρονισμού ο ανήλικος να έχει συμπληρώσει πλέον το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας του, αντί του δέκατου τρίτου έτους που προέβλεπε η ως άνω διάταξη. Βέβαια δεν είναι άγνωστες οι θέσεις είτε για πλήρη κατάργηση⁵ είτε για περαιτέρω αύξηση του κατωτάτου ορίου ηλικίας για την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού⁶, έχοντας ως αφετηρία τις δυσμενείς επιπτώσεις της στέρησης της ελευθερίας σε τόσο νεαρή και αδιαμόρφωτη ηλικία, σε συνδυασμό με την ακαταλληλότητα των συνθηκών έκτισης του ποινικού σωφρονισμού στη χώρα μας⁷. Τσως η επιτυχημένη εμπειρία που μπορεί να αποκομίσουμε από την εφαρμογή του Ν 3860/2010 θέσει τις ασφαλείς βάσεις για τη θέσπιση ακόμα πιο φιλελεύθερου πλαισίου για την πλήρη αποφυγή της ιδρυματικής μεταχείρισης των ανηλίκων.

β) Πρόβλεψη για νέες ουσιαστικές προϋποθέσεις για την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού. Με το άρθρο 2 παρ. 2 του 3860/2010 προστίθενται (στο άρθρο 127 παρ. 1 ΠΚ) ως νέες προϋποθέσεις για την επιβολή ποινικού σωφρονισμού, i. η τέλεση (μόνο) κακουργήματος και όχι πλημμελήματος και ii. ότι η υπό κρίση αξιόποινη πράξη εμπεριέχει στοιχεία βίας, στρέφεται κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας ή αποτελεί μέρος ευρύτερης εγκληματικής δραστηριοποίησης του ανηλίκου. Κατά τη μέχρι τη θέσπιση του Ν 3860/2010 διάταξη του άρθρου 127 ΠΚ, ο ποινικός σωφρονισμός ήταν δυνατόν να επιβληθεί και στις περιπτώσεις τέλεσης πλημμελήματος από τον ανήλικο. Οι τροποποιήσεις στο άρθρο 127 παρ. 1 ΠΚ με το 3860/2010 κινούνται σε απολύτως θετική κατεύθυνση, καθώς αποκλείουν ορθά αφενός τη δυνατότητα επιβολής ποινικού σωφρονισμού σε πλημμεληματικές πράξεις και αφετέρου περιορίζουν την ευρεία επιβολή του

1. «Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α΄ 243/21.10.2003).

2. Βλ. στο παρόν τεύχος, σελ. 802 επ.

3. Βλ. Εισηγητική Έκθεση του Ν 3860/2010.

4. Κατά παραδοχή άλλωστε και της Εισηγητικής Έκθεσης του 3860/2010. Βλ. ανάλυση των διατάξεων για τον ποινικό σωφρονισμό σε Ν. Κουράκη, Δίκαιο παραβατικών ανηλίκων, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2004, σελ. 290 επ., Α. Πιτσέλα, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 216 επ., Ν. Παρασκευόπουλου σε Λ. Μαργαρίτη/Ν. Παρασκευόπουλου, Ποινολογία, ζ' έκδοση, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 66 επ., Κ. Κοσμάτο, σε Χ. Δημόπουλου/Κ. Κοσμάτου, Δίκαιο Ανηλίκων, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σελ. 73 επ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, σε Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι/Ν. Μπιτζιλέκη/Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Δίκαιο των ποινικών κυρώσεων, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008, σελ. 36 επ.

5. Βλ. σχετικά την Καμπάνια «Κανένα παιδί σε κελί» από την Πρωτοβουλία για τα δικαιώματα των κρατουμένων, σε <http://www.keli.gr/search/lab-el/%CE%B1%CE%BD%CE%AE%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%B9>

6. Βλ. σχετικά το με αριθ. πρωτ. 22/1.4.2010 έγγραφο του Συνηγόρου του Πολίτη, όπου προτείνεται «... επέκταση της ηλικίας αυτής στα 16 έτη, καθώς θεωρείται ότι ανταποκρίνεται περισσότερο στις σύγχρονες τάσεις της ψυχολογίας, που τοποθετούν την έναρξη της ψυχοκοινωνικής ωριμότητας του ανηλίκου στην ηλικία αυτή. Το ελάχιστο ηλικιακό όριο των 16 ετών ισχύει σήμερα σε χώρες, όπως η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Πολωνία και το Βέλγιο, ενώ είναι σαφές στη διεθνή βιβλιογραφία, αλλά και στο δημόσιο λόγο πολλών κρατών, η τήση ακριβώς να αυξηθούν κατά το δυνατό τα ελάχιστα ηλικιακά όρια για την έναρξη του ποινικού σωφρονισμού (φθάνοντας ακόμη και στα 18 έτη, που ισχύει στο Λουξεμβούργο)», βλ. σε <http://www.0-18.gr/gia-megaloyis/deltiatiptroy/paratiriseis-toy-synigoroy-toy-politi-sto-nomoschedio-gia-tin-parabatikotita-ton-anilikon>

7. Για την έκτιση του ποινικού σωφρονισμού βλ. αναλυτικά Κ. Κοσμάτο, σε Χ. Δημόπουλου/Κ. Κοσμάτου, Δίκαιο Ανηλίκων, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σελ. 84 επ.

ποινικού σωφρονισμού όχι σε όλα τα κακουρήματα, αλλά σε αυτά που κατά τεκμήριο εμφανίζουν μεγαλύτερη απαξία.

γ) Ειδική (διπλή) αιτιολογία για την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού. Με το άρθρο 2 παρ. 2 του Ν 3860/2010 προβλέπεται ρητά (στο άρθρο 127 παρ. 1 ΠΚ) η υποχρέωση του δικαστηρίου για ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία από την οποία να προκύπτει ειδικά ο λόγος όπου τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα δεν κρίνονται στη συγκεκριμένη περίπτωση επαρκή. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διπλή μορφή αιτιολόγησης που απαιτεί η νέα διάταξη του Ν 3860/2010⁸: αιτιολογία αναφορικά με την κρίση «περί της αναγκαιότητας για συγκράτηση του ανηλίκου από την τέλεση αξιολογίων πράξεων στο μέλλον» (όπως άλλωστε ισχύει), αλλά και την κρίση από την οποία να προκύπτει η ανεπάρκεια επιβολής (όλων) των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων. Είναι σαφές ότι με τη διάταξη αυτή ο νομοθέτης δίνει ρητά (και στο κείμενο της διάταξης) το προβάδισμα στην επιβολή αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων και χρησιμοποιεί ως έσχατο μέσο την επιβολή ποινικού σωφρονισμού.

δ) Διάρκεια του ποινικού σωφρονισμού. Κατά τη ρύθμιση του άρθρου 54 ΠΚ πριν από την τροποποίηση του Ν 3860/2010, η διάρκεια του ποινικού σωφρονισμού είχε ως ανώτατο όριο τα είκοσι έτη και ως κατώτατο όριο τους έξι μήνες, με τις εξής διακρίσεις: α) διάρκεια πέντε έως είκοσι ετών αν για την πράξη που τελέστηκε ο νόμος απειλεί ποινή στερητική της ελευθερίας ανώτερη από δέκα έτη και β) διάρκεια έξι μηνών έως δέκα ετών σε κάθε άλλη περίπτωση. Όπως είναι εμφανές, ο νομοθέτης κατά τις παραπάνω κατηγοριοποιήσεις αναφερόταν σε προβλεπόμενες ποινές κάθειρξης ανώτερες των δέκα ετών, ενώ δεν προέβλεπε τη διάρκεια του περιορισμού σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων στις περιπτώσεις της πρόσκαιρης κάθειρξης (δηλαδή πέντε έως είκοσι ετών). Για τις περιπτώσεις αυτές, οι οποίες άπτονται αρχικά της υλικής αρμοδιότητας του δικαστηρίου που θα επιληφθεί της σχετικής υπόθεσης, υποστηρίχθηκαν όλες οι δυνατές απόψεις και ταλανίστηκε η νομολογία για αρκετό διάστημα (βλ. και παρακάτω, στις δικονομικές διατάξεις).

Με την τροποποίηση που επέφερε ο 3860/2010 στη διάταξη του άρθρου 54 ΠΚ (άρθρο 1 3860/2010) προβλέπεται η μείωση του ανωτάτου ορίου από τα 20 στα 15 έτη. Περαιτέρω προσδιορίζονται τρία επιμέρους πλαίσια διάρκειας του ποινικού σωφρονισμού:

- i. Πλαίσιο από 6⁹ μήνες έως 5 έτη για εγκλήματα που τιμωρούνται με κάθειρξη μέχρι 10 ετών.
- ii. Πλαίσιο 2 έως 10 έτη για εγκλήματα που τιμωρούνται με πρόσκαιρη κάθειρξη (από 5 έως 20 έτη) ή κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών ή με ισόβια κάθειρξη (συνεπώς δεν συμπεριλαμβάνονται τα εγκλήματα που τιμωρούνται με κάθειρξη 5-10 έτη).

8. Πρβλ. και τις διατάξεις του Ν 3811/2009 για την προσωρινή κράτηση.

9. Ένα ζήτημα που απαιτεί μεγαλύτερη προσοχή αποτελεί η θέση ότι η εκτέλεση της ποινής του περιορισμού σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων δεν αναστέλλεται (άρθρα 99 επ. ΠΚ) ούτε μετατρέπεται σε χρηματική (άρθρο 82 ΠΚ) ή περαιτέρω σε παροχή κοινωφελούς εργασίας. Με δεδομένο ότι η διάρκεια του ποινικού σωφρονισμού έχει ως κατώτατο όριο τους 6 μήνες, οι παραπάνω εναλλακτικοί τρόποι έκτισης της στερητικής της ελευθερίας ποινής που ισχύουν για όλους τους ενήλικες καταδικασθέντες που πληρούν τις προβλεπόμενες προϋποθέσεις (και ενδυναμώνονται νομοθετικά, βλ. Ν 3811/2009), θα έπρεπε αυτονόητα να τύχουν εφαρμογής και στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων.

iii. Αύξηση του ανωτάτου ορίου στα 15 έτη και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις για εγκλήματα που τιμωρούνται με κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών ή ισόβια κάθειρξη.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 του Ν 3860/2010 τροποποιείται η διάταξη του άρθρου 113 ΚΠΔ, σύμφωνα με την οποία το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανηλίκους, για τις οποίες, αν τελούνταν από ενήλικα, απειλείται ισόβια κάθειρξη ή πρόσκαιρη με ανώτατο όριο τα είκοσι έτη.

Οι τροποποιήσεις του Ν 3860/2010 αναφορικά με τη διάρκεια του ποινικού σωφρονισμού κινούνται σε ορθολογικότερη κατεύθυνση. Παράλληλα επιλύεται νομοθετικά ένα ζήτημα που απασχόλησε επί μακρό διάστημα θεωρία και νομολογία, καθώς προκύπτει με σαφήνεια ο προσδιορισμός της υλικής αρμοδιότητας του Μονομελούς και Τριμελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων για όλες τις πράξεις των ανηλίκων (βλ. και παρακάτω)¹⁰.

ε) Υφ' όρον απόλυση. Μολονότι το 8ο κεφάλαιο του ΠΚ περιέχει ειδικές και ευμενείς διατάξεις για τους ανήλικους δράστες, στο πεδίο της υφ' όρον απόλυσης η διάταξη του άρθρου 129 ΠΚ δεν προέβλεπε (σε αντίθεση με την αντίστοιχη ρύθμιση στον χώρο των ενήλικων) υποχρεωτικά την κλήτευση του ανηλίκου και την παράστασή του κατά τη διαδικασία της αίτησης για τη χορήγηση της υφ' όρον απόλυσης. Ορθά λοιπόν η τροποποίηση του άρθρου 129 με το άρθρο 3 παρ. 1 του Ν 3860/2010 θέτει ως υποχρεωτικό όρο την κλήτευση του ανηλίκου και την παράστασή του στη διαδικασία της υφ' όρον απόλυσής του.

II. Τροποποιήσεις διατάξεων του ΚΠΔ

α) Δικαστές ανηλίκων. Προσπάθεια για αναβάθμιση και «εξειδίκευση» του δικαστή ανηλίκων επιχειρείται με την τροποποίηση του άρθρου 7 ΚΠΔ (άρθρο 4 Ν 3860/2010). Με την παρούσα τροποποίηση ορίζονται πρόσθετα προσόντα αξιολόγησης για τον διορισμό του δικαστή ανηλίκων, καθώς αξιολογείται η προηγούμενη συμμετοχή του σε ειδικό πρόγραμμα επιμόρφωσης που οργανώνει η Εθνική Σχολή Δικαστών ή η κατοχή διδακτορικού διπλώματος ή μεταπτυχιακού τίτλου στο ειδικό αντικείμενο. Παράλληλα προβλέπεται η αύξηση από 2 σε 3 έτη ορισμού και ανανέωσης της θητείας των δικαστών ανηλίκων.

Οι νέες ρυθμίσεις κινούνται σε ορθή κατεύθυνση: η ανάγκη για ορθολογική ποινική μεταχείριση του ανηλίκου απαιτεί και επιβάλλει άρτια και εξειδικευμένη θεωρητική γνώση του αντικειμένου.

β) Υλική αρμοδιότητα. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η διατύπωση του άρθρου 54 ΠΚ σε συνδυασμό με την διατύπωση του άρθρου 113 ΚΠΔ είχε δημιουργήσει σημαντικό ζήτημα αναφορικά με την αρμοδιότητα του δικαστηρίου στις περιπτώσεις όπου πρόκειται για πράξη του ανηλίκου, η οποία σε επίπεδο ποινικής κύρωσης απειλείται με ποινή πρόσκαιρης κάθειρξης (δηλαδή 5-20 έτη). Οι λύσεις που προτάθηκαν¹¹ είχαν ως βασική θεωρη-

10. Βλ. και την Εισηγητική Έκθεση του Ν 3860/2010.

11. Βλ. αναλυτικά *Λ. Μαργαρίτη*, Παρατηρήσεις σε Κριτική επισκόπηση νομολογίας κατά θέματα, Υπερ 1991, 962-967, με αναφορές σε νομολογία και θεωρία. Βλ. επίσης *Ν. Κουράκη*, Εισαγωγικές παρατηρήσεις στα άρθρα 50-78, σε *Ι. Ανδρουλάκη/Γ.Α. Μαγκάκη/Δ. Σπινέλλη/Κ. Σταμάτη/Α. Ψαρούδα-Μπενάκη*, Συστηματική ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1993, σελ. 124-125, *Ε. Συμεωνίδου*

τική αφετηρία για τον προσδιορισμό του αρμόδιου δικαστηρίου την ένταξη της «επίμαχης» ποινής των δέκα ετών στο ελάχιστο ή μέγιστο όριο προβλεπόμενης ποινής. Έτσι κατά μία θέση, όταν ο νομοθέτης ομιλεί για ποινή ανώτερη των δέκα ετών εννοεί «τουλάχιστον δέκα ετών», άρα στην περίπτωση της πρόσκαιρης κάθειρξης (5-20 έτη) αρμόδιο είναι το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων καθώς στην προκειμένη περίπτωση για τον προσδιορισμό της αρμοδιότητας λαμβάνεται υπόψη το ελάχιστο όριο των πέντε ετών. Αντίθετα κατά άλλη άποψη η έννοια της ποινής «ανώτερης από δέκα έτη» περιλαμβάνει το ανώτατο όριό της, συνεπώς η αρμοδιότητα στις περιπτώσεις της πρόσκαιρης κάθειρξης ανήκει στο τριμελές δικαστήριο ανηλίκων.

Η νέα ρύθμιση απεικονίζει την αρμοδιότητα από τη διατύπωση του άρθρου 54 ΠΚ και την προσδιορίζει επί τη βάση της προβλεπόμενης στο νόμο ποινής. Ο νομοθέτης φαίνεται να υιοθέτησε τη δεύτερη κατά τα παραπάνω άποψη, η οποία είναι και ορθότερη καθώς: α) σε τυπικό επίπεδο αντλεί ευθέως επιχείρημα από τη διάταξη του άρθρου 19 ΠΚ, όπου ο ποινικός χαρακτήρας των πράξεων κρίνεται με βάση τη βαρύτερη προβλεπόμενη κατά το νόμο ποινή και β) σε ουσιαστικό επίπεδο η εκδίκαση των εγκλημάτων από ένα πολυμελές δικαστήριο διασφαλίζει σε μεγαλύτερο βαθμό την ορθή εκτίμηση της δικαστικής κρίσης. Ως εκ τούτου στην αρμοδιότητα του Μονομελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων υπάγεται η εκδίκαση όλων των πλημμελημάτων και των κακουργημάτων με πλαίσιο προβλεπόμενης ποινής κάθειρξης 5 έως 10 έτη. Τα λοιπά κακουργήματα (με πλαίσιο προβλεπόμενης ποινής κάθειρξης 5 έως 20 έτη ή ισόβιας κάθειρξης) εκδικάζονται από το Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων.

γ) Προσωρινή κράτηση. Με το άρθρο 8 παρ. 2 Ν 3860/2010 αντικαθίσταται η παρ. 5 του άρθρου 282 ΚΠΔ και αφενός αυξάνονται οι τυπικές προϋποθέσεις για την επιβολή προσωρινής κράτησης σε βάρος του ανηλίκου, ενώ προβλέπεται η ανώτατη διάρκειά της στους έξι μήνες. Ειδικότερα, μεταξύ των τυπικών προϋποθέσεων για την επιβολή προσωρινής κράτησης σε βάρος του ανηλίκου περιλαμβάνονται *i.* αφενός ο ανήλικος κατηγορούμενος να έχει συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας του και *ii.* η πράξη για την οποία κατηγορείται να απειλείται στο νόμο με ποινή κάθειρξης τουλάχιστον δέκα ετών. Περαιτέρω ορίζεται ως ανώτατο χρονικό όριο διάρκειας της προσωρινής κράτησης οι έξι μήνες, χωρίς να υπάρχει περίπτωση να παραταθεί. Τέλος ορίζεται ότι η παραβίαση των περιοριστικών όρων που έχουν επιβληθεί στον ανήλικο δεν επιτρέπει να οδηγήσει από μόνη της σε προσωρινή κράτηση. Είναι προφανές ότι σκοπός του νομοθέτη είναι ο δραστικός περιορισμός της επιβολής προσωρινής κράτησης σε ανηλίκους.

δ) Περιοριστικοί όροι. Όπως είναι γνωστό οι περιοριστικοί όροι θεσπίζονται ενδεικτικά στο νόμο. Υπό το πρίσμα αυτό η νεοεισαχθείσα προσθήκη στην παρ. 2 του άρθρου 282 ΚΠΔ (άρθρο 8 παρ. 1 Ν 3860/2010), δίνει τη δυνατότητα να επιλεγεί το πιο κατάλληλο και πρόσφορο μέτρο για την υλοποίηση των στόχων που προσδιορίζει η διάταξη του άρθρου 296 ΚΠΔ. Έτσι πλέον προβλέπεται να διαταχθούν ένα ή περισσότερα από τα αναμορφωτικά μέτρα που ορίζονται στο άρθρο 122 ΠΚ ως περιοριστικοί όροι κατά του ανηλίκου. Το μόνο πρόβλημα που παρουσιάζει η εν λόγω ρύθμιση αφορά στην επιβολή ως περιοριστικού όρου της τοποθέτησης του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής κατ' άρθρο 122 περ. 1β' ΠΚ. Το αναμορφωτικό μέτρο της τοποθέτησης του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής είναι ένα από τα τέσσερα αρχικά προβλεπόμενα αναμορφωτικά μέτρα, πριν από την εισαγωγή του Ν 3189/2003. Πρόκειται για το βαρύτερο, αλλά και το μοναδικό ιδρυματικό αναμορφωτικό μέτρο καθώς –όπως είναι σαφές– πρόκειται για στέρηση της προσωπικής ελευθερίας του ανηλίκου με εγκλεισμό του στο ίδρυμα αγωγής (στη χώρα μας το μόνο ίδρυμα αγωγής από τα προβλεπόμενα στην περ. 1β' του άρθρου 122 παρ. 1 ΠΚ είναι το Ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων Αρρένων Νέας Ιωνίας Βόλου). Είναι σαφές ότι στον χώρο των μέτρων δικονομικού καταναγκασμού η θέσπιση ενός στερητικού της ελευθερίας μέτρου στο πεδίο των περιοριστικών όρων θα ισοδυναμούσε με ουσιαστική επιβολή προσωρινής κράτησης με άλλη ονομασία. Ας συνεκτιμηθεί παράλληλα και η πραγματική εικόνα των Ίδρυμάτων Αγωγής¹², τα οποία κατά γενική ομολογία παρουσιάζουν σοβαρές ελλείψεις σε επίπεδο εγκαταστάσεων, εξειδικευμένου προσωπικού, αλλά και αναμορφωτικής (κατά την αρχή της διαπαιδαγώγησης) μεταχείρισης των ανηλίκων. Ζητούμενο τέλος αποτελεί αν η επιβολή αναμορφωτικών μέτρων ως περιοριστικών όρων θα είναι δυνατόν να εγγράφεται στο ποινικό μητρώο, δεδομένου ότι οι αποφυγές που επιβάλλουν αναμορφωτικά μέτρα καταχωρίζονται (κατ' άρθρο 574 παρ. 2 ΚΠΔ) στο ποινικό μητρώο του ανηλίκου¹³.

12. Αναφορικά με τη λειτουργία του Ίδρυματος Αγωγής που λειτουργεί στη χώρα μας, βλ. σχετικά το με αριθ. πρωτ. 22/1.4.2010 έγγραφο του Συνηγόρου του Πολίτη, όπου αναφέρεται «... Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονίσουμε ότι από τις επισκέψεις μας στο Ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων Αρρένων Βόλου (το μόνο Ίδρυμα Αγωγής που λειτουργεί στη χώρα μας σήμερα) έχουμε διαπιστώσει ότι αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα. Ειδικότερα, το προσωπικό του δεν είναι εξειδικευμένο (ανειδίκευτοι σωφρονιστικοί υπάλληλοι αντί παιδαγωγών), ενώ στο ίδρυμα εισάγονται ανήλικοι με πολύ διαφορετικές ανάγκες (ανήλικοι σε κίνδυνο, ανήλικοι που έχουν διαπράξει αδικήματα, ορισμένοι εξ αυτών άτομα με νοσηρή στέρηση ή άλλες αναπηρίες, έφηβοι χρήστες ουσιών –ορισμένες φορές μάλιστα με συμπτώματα εξάρτησης–, κ.ά.), χωρίς αντίστοιχα να μπορεί να υπάρχει συστηματική παρέμβαση για την κάλυψη των αναγκών τους...», βλ. σε <http://www.0-18.gr/gia-megaloy/deltia-typoy/paratiriseis-toy-synigoroy-toy-politi-sto-nomoschediogia-tin-parabatikotita-ton-anilikon>. βλ. επίσης Β. Ιωαννίδη-Ψυχογιού, Ο θεσμός των αναμορφωτικών καταστημάτων/ιδρυμάτων αγωγής-Παιδαγωγική θεμελίωση και πράξη, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2001, σελ. 290 επ., Ν. Πετρόπουλου/Ν. Λαγανά/Γ. Μακρίδη/Μ. Παπαϊωάννου, Οι εκπαιδευτικές ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των ανηλίκων στα Σωφρονιστικά Καταστήματα και τα Ίδρυματα Αγωγής Ανηλίκων, δημοσιευμένο σε Η. Δασκαλάκη/Π. Παπαδοπούλου/Δ. Τσαμπαρλή/Ι. Τσίγκανου/Ε. Φρονίμου (επιμέλεια), «Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα, Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη έκδοση ΕΚΚΕ, Αθήνα 2000, σελ. 383 επ., Ν. Παναγιωτόπουλου, Θεσμική διαχείριση της παραβατικότητας και κοινωνικός αποκλεισμός, Ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων, δημοσιευμένο σε Δ. Καραντινού-Λ. Μαράτου-Αλιπράντη-Ε. Φρονίμου (επιμέλεια), Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής, Έκθεση για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, έκδοση ΕΚΚΕ, τ. Α', Αθήνα 1996, σελ. 407 επ.

13. Τα θέματα που προκύπτουν από τις διατάξεις των άρθρων 574 παρ. 2, 576, 577 παρ. 1 και 578 παρ. 1 ΚΠΔ για το ποινικό μητρώο των ανηλίκων

Καστανίδου, Παρατηρήσεις σε ΣυμβΕφΘεσ 463/1991 Υπερ 1991, 1135 επ. Για το θέμα από μέρους της νομολογίας βλ. σχετικά ΑΠ 224/2003 ΠΛογ 2003, 231 = Αρμ 2003, 1484 = ΝοΒ 2003, 1478, ΑΠ 55/2002 ΠΛογ 2002, 905, ΣυμβΕφΝαυλ 78/1999 ΠοινΧρ 1999, 760, ΣυμβΕφΘεσ 76/1991 Υπερ 1991, 953.

ε) **Αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου.** Είναι γνωστό ότι κατά πλάσμα δικαίου που θεμελιώνεται στη διάταξη του άρθρου 18 του Ποινικού Κώδικα ο ανήλικος δεν τελεί ποτέ κακούργημα. Συνεπώς, εκτός από τις παισιαματικές παραβάσεις (άρθρο 122 ΠΚ), ο ανήλικος θεωρείται ότι τελεί πάντοτε πλημμέλημα. Ωστόσο η προνομιακή μεταχείριση των ανηλίκων, η οποία υπαγορεύθηκε κυρίως για την αποφυγή της εκδίκασης κακούργημάτων που διαπράττουν οι ανήλικοι από τα ορκωτά δικαστήρια, επιφέρει (νομολογιακά) δυσανάλογη κάμψη δικονομικών¹⁴ κυρίως δικαιωμάτων των ανηλίκων. Ειδικότερα το πλάσμα δικαίου που εισάγει η διάταξη του άρθρου 18 ΠΚ ερμηνεύεται σε βάρος του ανηλίκου, ο οποίος στο μέτρο όπου «δεν τελεί κακούργημα» στερείται του δικαιώματος να του οριστεί υποχρεωτικά (αυτεπαγγέλτως) συνήγορος υπεράσπισης (σύμφωνα με το άρθρο 340 ΚΠΔ, όπως άλλωστε συμβαίνει με τους ενήλικες κατηγορούμενους για κακούργημα). Είναι σαφές ότι η συρρίκνωση των δικαιωμάτων του ανηλίκου αντιφάσκει πλήρως με τον σκοπό του ποινικού νομοθέτη κατά τη θέσπιση του πλάσματος δικαίου του άρθρου 18 ΠΚ¹⁵. Περαιτέρω θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ερμηνεία αυτή έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τις υπερνομοθετικές ισχύος (δυνάμει του άρθρου 28 του Συντ.) διατάξεις των άρθρων 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ και των άρθρων 37 δ' και 40 παρ. 2 της Διεθνούς Συμβάσεως για

τα Δικαιώματα του Παιδιού, όπου προϋπόθεση για μια δίκαιη δίκα σε βάρος του ανηλίκου αποτελεί και η εκπροσώπησή του από συνήγορο υπεράσπισης (πρβλ. και τις διατάξεις του Ν 3226/2004 «Παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος και άλλες διατάξεις»).

Στο Ν 3860/2010 (άρθρο 9) ορθά¹⁶ λοιπόν προβλέπεται ο αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου υπεράσπισης του ανηλίκου κατηγορουμένου στις περιπτώσεις εκδίκασης πράξης που αποτελεί κακούργημα, όπως άλλωστε ισχύει στο δικαστικό μας σύστημα για τους ενήλικες κατηγορούμενους.

στ) **Αποχή από τη δίωξη.** Μια βασική καινοτομία που επήλθε με το Ν 3189/2003 αφορά στη ρύθμιση για την αποχή από την ποινική δίωξη. Με το άρθρο 45Α του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας προβλέφθηκε για πρώτη φορά στη χώρα μας η δυνατότητα του εισαγγελέα για αποχή από την ποινική δίωξη κατά ανηλίκου. Οι προϋποθέσεις για την εφαρμογή της διάταξης αυτής είναι: η τέλεση πταίσματος ή πλημμελήματος από τον ανήλικο (όχι κακούργημα) και η κρίση από τον εισαγγελέα ότι η άσκησή της δεν είναι αναγκαία για να συγκρατηθεί ο ανήλικος από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων, η οποία είναι απόρροια των περιστάσεων τέλεσης της πράξης και της προσωπικότητας του ανηλίκου (άρθρο 45Α παρ. 1 ΚΠΔ). Παράλληλα ωστόσο με την αποχή από την ποινική δίωξη ο εισαγγελέας μπορεί να εκδώσει διάταξη (άρθρο 45Α παρ. 2 ΚΠΔ), με την οποία επιβάλλει στον ανήλικο ένα ή περισσότερα από τα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται στις περ. α' έως και ια' του άρθρου 122 ΠΚ, καθώς και την καταβολή χρηματικού ποσού μέχρι 1.000 ευρώ σε μη κερδοσκοπικό ή κοινωφελές νομικό πρόσωπο. Η διάταξη αυτή του εισαγγελέα ορίζει επίσης και προθεσμία συμμόρφωσης του ανηλίκου στα μέτρα που του επιβάλλονται και στην περίπτωση όπου ο ανήλικος συμμορφωθεί με τα μέτρα και τις υποχρεώσεις που του επιβλήθηκαν, ο εισαγγελέας ενεργεί σύμφωνα με όσα προβλέπονται στο άρθρο 43 παρ. 2 ΚΠΔ. Σε αντίθετη περίπτωση ο εισαγγελέας κινεί την ποινική δίωξη σύμφωνα με το άρθρο 43 παρ. 1 ΚΠΔ.

Η παρέμβαση του Ν 3860/2010 (άρθρο 5) αφορά στην (ορθή) πρόβλεψη για προηγούμενη ακρόαση του ανηλίκου, καθώς ο αρμόδιος εισαγγελέας απαιτείται να μορφώσει γνώμη πριν από την έκδοση της κρίσης του. Ωστόσο υφίστανται γενικότερα ζητήματα που αφορούν τη διάταξη του άρθρου 45Α ΚΠΔ που χρήζουν περαιτέρω νομοθετικής βελτίωσης. Ειδικότερα:

Η αποχή από την ποινική δίωξη του ανηλίκου στην ελληνική έννομη τάξη, ως θεσμός παράκαμψης της ποινικής διαδικασίας κατά των ανηλίκων, αποτελεί σίγουρα ένα θετικό μέτρο και σύμφωνο με τις γενικές αρχές που ορίζονται σε διεθνή κείμενα¹⁷. Ωστόσο η

των αφορούν αρχικά την εγγραφή των αποφάσεων που επιβάλλουν αναμορφωτικά μέτρα στον ανήλικο δράστη, καθώς γίνεται δεκτό ότι οι αποφάσεις αυτές είναι αθωωτικές (ΑΠ 366/1998 ΠοινΔικ 1998, 528. Βλ. κριτική σε Σ. Αλεξιάδη, Προς αποεγκληματοποίηση του (ποινικού) δικαίου των ανηλίκων, δημοσιευμένο σε Χαριστήρια στον Ι. Δεληγιάννη, Επιστημονική Επετηρίδα ΝΟΕ 3/Γ', Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 563). Πέραν τούτων ο ανήλικος είναι δυνατόν να βρεθεί σε δυσμενέστερη θέση από έναν ενήλικο για την τέλεση της ίδιας πράξης: η παισιαματική παράβαση του ανηλίκου, η οποία κατά τη διάταξη του άρθρου 128 ΠΚ επισύρει επιβολή μόνο αναμορφωτικών μέτρων (του άρθρου 122 παρ. 1 περ. α', β', γ' ΠΚ) θα εγγραφεί στο δελτίο ποινικού μητρώου του (άρθρο 574 παρ. 2 ΒΒ' ΚΠΔ, πρβλ. Α. Τρωιάννου-Λουλά, Προβλήματα προκύπτοντα εκ της εφαρμογής των περί ποινικού μητρώου διατάξεων επί ανηλίκων, ΠοινΧρ 1975, 271), σε αντίθεση με τον ενήλικο όπου η εγγραφή αφορά την (αμετάκλητη) καταδίκη σε βαθμό τουλάχιστον πλημμελήματος. Είναι οξύμωρο βεβαίως η ίδια παραδοχή (ότι οι αποφάσεις που επιβάλλουν αναμορφωτικά ή και θεραπευτικά μέτρα είναι αθωωτικές), να οδηγεί παράλληλα και στη θέση ότι οι σχετικές αποφάσεις που τα επιβάλλουν δεν προσβάλλονται από τον κατηγορούμενο με το ένδικο μέσω της έφεσης, καθώς δεν προβλέπονται στις περιοριστικά αναφερόμενες περιπτώσεις του άρθρου 486 ΚΠΔ. Το πρόβλημα που δημιουργεί η παραδοχή της θέσης αυτής είναι πασιφανές όταν το αναμορφωτικό μέτρο που επιλέγεται είναι το ιδρυματικό αναμορφωτικό μέτρο «τοποθέτησης του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής», κατά το άρθρο 122 περ. ιβ' ΠΚ. Είναι σαφές ότι το μέτρο αυτό είναι αμιγώς κυρωτικό (βλ. σχετικά Ν. Παρασκευόπουλο, Η ποινική ευθύνη των ανηλίκων κατά το Ελληνικό Ποινικό Δίκαιο, δημοσιευμένο σε Άρσις-NACRO, Νεανική παραβατικότητα και επαγγελματική ένταξη, Αθήνα 1995, σελ. 48, 51, Λ. Μαργαρίτη, Παρατηρήσεις σε Κριτική επισκόπηση νομολογίας κατά θέματα, Υπερ 1991, 1222) και το δικαίωμα του ανηλίκου να ασκήσει ένδικο μέσω της απόφασης θα πρέπει να είναι αυτονόητο, σύμφωνα άλλωστε και με την υπερνομοθετικής ισχύος (σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντ.) διάταξη του άρθρου 40 παρ. 2 περ. β', στοιχ. ν' της Διεθνούς Συμβάσεως Δικαιωμάτων του Παιδιού, όπως τονίστηκε παραπάνω (υπό 2. Β. α').

14. Βλ. αναλυτικά Λ. Μαργαρίτη, Ανήλικοι Δράστες και Δικονομικό (Κανονιστικό) Πλαίσιο, ΠοινΔικ 2006, 443 επ.
15. Βλ. Κ. Κοσμάτο, σε Χ. Δημόπουλου/Κ. Κοσμάτου, Δίκαιο Ανηλίκων, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σελ. 133-135.

16. Ωστόσο θα πρέπει να επισημανθεί ότι παρόμοια θέση δεν είχε ο νομοθέτης αναφορικά με το δικαίωμα του ανηλίκου για άσκηση έφεσης και αναίρεσης κατά του σε βάρος του παραπεμπτικού Βουλευτήματος, καθώς νομολογιακά πάγια κρίνεται ότι δεν νομιμοποιείται στην άσκησή τους στο μέτρο όπου «δεν τελεί κακούργημα», κατ' άρθρο 18 ΠΚ, βλ. σχετικά ΑΠ 829/2000 ΠοινΧρ 2001, 138 = ΠοινΔικ 2001, 153 = ΝοΒ 2001, 87, ΑΠ 526/1988 ΠοινΧρ 1988, 695, με αντίθετες παρατηρήσεις Α. Καρρά, σελ. 696. Βλ. επίσης Ν. Κουράκη, Δίκαιο παραβατικών ανηλίκων, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2004, σελ. 298-299, Α. Πιτσέλα, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 326.

17. Βλ. το άρθρο 40 παρ. 3 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Ν 2101/1992, καθώς και τους Κανόνες του Πεκίνου, τη

σχετική ρύθμιση εμφανίζει μειονεκτήματα, τα οποία είναι σε θέση να ακυρώσουν τον παραπάνω φιλελεύθερο θεσμό. Ως τέτοια μειονεκτήματα, τα οποία κυρίως άπτονται της δυνατότητας του εισαγγελέα να επιβάλλει μέτρα σε βάρος του ανήλικου, μπορούν να αναφερθούν¹⁸:

i. Η αποχή από την ποινική δίωξη με την ταυτόχρονη επιβολή μέτρων από τον εισαγγελέα στον ανήλικο αποτελεί παράκαμψη της εγγυητικής διαδικασίας του ακροατηρίου για τον ανήλικο δράστη.

ii. Η απουσία των επιμελητών ανηλικών κατά τη διαδικασία της αποχής της ποινικής δίωξης και της παράλληλης επιβολής μέτρων από τον εισαγγελέα. Είναι σαφές ότι η επιλογή και η επιβολή του κατάλληλου και αναγκαίου αναμορφωτικού μέτρου στον ανήλικο λαμβάνει χώρα με απόφαση του δικαστηρίου ανήλικου μετά την προηγούμενη έκθεση (άρθρο 239 ΚΠΔ) προς αυτό του επιμελητή ανηλικών. Στην περίπτωση ωστόσο της αποχής από την ποινική δίωξη ο εισαγγελέας αποφασίζει χωρίς την παραπάνω συνδρομή των επιμελητών ανηλικών.

Αντιφατική επίσης και χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα για τον ανήλικο κρίνεται η δυνατότητα που παρέχεται στον εισαγγελέα που απέχει από την ποινική δίωξη να διατάξει παράλληλα την καταβολή από τον ανήλικο χρηματικού ποσού, καθώς το ποσό αυτό –όπως είναι φυσικό– είτε θα καταβληθεί από τους γονείς του ανήλικου είτε είναι πιθανό να οδηγήσει τον ανήλικο στην τέλεση άλλης παράνομης πράξης¹⁹.

Είναι εμφανές ότι οι νέες διατάξεις που εισήγαγε ο Ν 3860/2010 είναι σαφώς πιο επιεικείς και πιο ορθολογικές από τις μέχρι τώρα ισχύουσες, με στόχο να προσδώσουν τον χαρακτήρα της εξαιρέσης στην επιβολή του ποινικού σωφρονισμού σε βάρος του

ανήλικου δράστη. Η αμιγώς κατασταλτική προσέγγιση για τους ανήλικους δράστες, η ουσιαστική αχρήστευσή τους μέσω απολύτως ακατάλληλων ιδρυματικών θεσμών ουσιαστικά επιτείνει τον στιγματισμό τους και τους θέτει de facto στο περιθώριο²⁰. Η αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας όταν κυριαρχείται από μέτρα στερητικά της ελευθερίας όχι μόνο δεν είναι ενδεδειγμένη και αποτελεσματική, αντίθετα αποτελεί σημαντικό παράγοντα υποτροπής, όπως άλλωστε δείχνουν και οι σχετικές ερευνητικές προσεγγίσεις²¹. Ως εκ τούτου, η εισαγωγή νέων τυπικών και ουσιαστικών προϋποθέσεων για την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού, η μείωση της διάρκειάς του, η ρητή προτεραιότητα στην επιβολή αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων και η υποχρέωση ειδικής αιτιολόγησης της κρίσης της ανεπάρκειας μέτρων εκτός του ποινικού σωφρονισμού, πηγάζουν εμφανώς από την ανάγκη αντιμετώπισης του ανήλικου πρωταρχικά με μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα. Στο πλαίσιο αυτό, η νομοθετική αυτή πρωτοβουλία κινείται απολύτως σε ορθή κατεύθυνση. Ας ελπίσουμε η υποδοχή των νέων διατάξεων του Ν 3860/2010 από τα δικαστήρια ανηλικών της χώρας να είναι ανάλογη των στόχων και επιδιώξεων του νομοθέτη.

Σύσταση R (87) 20 του Συμβουλίου της Ευρώπης, βλ. αναλυτικά σε Α. Πιτσελά, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλικών, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 267 επ.

18. Βλ. Κ. Κοσμάτο, σε Χ. Δημόπουλου/Κ. Κοσμάτου, Δίκαιο Ανηλικών, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σελ. 121.

19. Να σημειωθεί ότι οι ανήλικοι δεν καταδικάζονται ποτέ στα δικαστικά έξοδα της δίκης, βλ. τα άρθρα 3 και 5 του Ν 663/1977, ΕφΑθ 14/1987 ΠοινΧρ 1990, 89.

20. Βλ. σχετικά Κ. Κοσμάτο, σε Χ. Δημόπουλου/Κ. Κοσμάτου, Δίκαιο Ανηλικών, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σελ. 114, Α. Χαΐδου, Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλικών στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1990, σελ. 113.

21. Βλ. σχετικά Ν. Κουράκη/Ε. Σταθουλοπούλου/Φ. Μηλιώνη, Νεαροί κρατούμενοι μετά την αποφυλάκισή τους: Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, τα ποσοστά υποτροπής και η περαιτέρω πορεία τους μέσα στην κοινωνία, ΠΛογ 2004, 2895 επ., 2912.